

Viktor Velek

Lužickosrbská rozhlasová vysílání v 1. polovině 20. století I. část: Úvodní zamyšlení, pořady z let 1925–1929

„Radio, nowy techniski srědk, kiž jednoća ludy, zwužši swět, je wažny faktor, měridło tež w kulturnym prócowanju ludow a jednotliwcow.“¹

V období po 1. světové válce začal rozhlas konkurovat tištěné produkci flexibilitou, přenosem vysílání zahraničních stanic, možností poznat známé osobnosti nejen prostřednictvím písma, nekvalitních novinových fotografií či němého filmu, ale i po hlase. Rozhlas jako médium v sobě skrýval nový potenciál a záhy si uvědomily i oblasti kultury, zábavy, osvěty a politiky, že ho lze využít nejen pro přenos sportovních zápasů. Potenciál rozhlasu se pochopitelně zúžil příchodem moderních komunikačních médií, ale dodnes neztratil v určitých případech nezastupitelnou komunikační funkci; např. v zemích, kde ještě panuje negramotnost.

Ve zcela rozdílné vazbě k rozhlasu se ocitly národy většinové a národy menšinové. Pravidla bylo teprve třeba vytvořit, a proto nás nepřekvapí, k jakým rozdílným podobám se nakonec vývoj podoby rozhlasového vysílání dobral. Otázka menšinového rozhlasu hrála spolu s otázkou menšinového školství, zastoupení v úřadech apod. velkou roli v Československu, kde německy mluvící obyvatelstvo mělo díky své četnosti zcela jiné postavení než Lužičtí Srbové v Německu. Rozdíly plynuly také ze zákonodárné úpravy postavení obou menšinových etnik, ale i z obecného přístupu k menšinám. S odstupem času je patrné, že lze obojí srovnávat pouze po stránce principiální, nikoliv však po stránce praktické. Narážím tímto hlavně na projevy československých poslanců v Parlamentu či na činnost přátel Lužice hájící lužickosrbské kulturní zájmy s odkazem na možnosti a daná pravidla, jež příslušela československým Němcům. Dobrou vůli těmto projevům nelze upřít a z čistě lidského hlediska jsou obdivuhodné, ale nelze vidět lužickosrbsko-německé vztahy jen čistě schematicky jako vztah diskriminovaného a diskriminujícího. Tento pohled, příkladně zachycený v činnosti Spolku „Adolf Černý“ (Společnosti přátelé Lužice), se bezpochyby zakládal na stovkách či tisících příkladech bezpráví, ponižování a diskriminace, ale naprostou generalizaci je třeba v zájmu objektivitativy odmítnout. Za odmítáním lužické srbštiny v německém rozhlase se skrývaly i ryze praktické důvody nemající nic společného s obecným protislovanským trendem. Takovéto doklady bychom samozřejmě marně hledali na stránkách Česko-lužického věstníku nebo Serbskich Nowin, ale na jednom příkladu z archivu tzv. Wendenabteilung, který se týká vysílání z 9. 3. 1930, toto budu později jasně demonstrovat. Tento úvod bych rád zakončil poznámkou, že můj pohled na lužickosrbské vysílání je především pohledem muzikologa, který hledal společné prvky ve vzájemných kulturních stycích Lužických Srbů a Čechů v letech 1848–1948. Pravděpodobně by se našlo více rozhlasových vysílání, než kolik jich bude ve studii představeno, avšak dle mého názoru by neměla mít zásadní vliv na dosavadní charakteristiku vývoje.

První poválečná léta byla ve vývoji lužickosrbské kultury obdobím velkých očekávání a velké aktivity. Příkladně to demonstuje osoba hudebního skladatele Bjarnata Krawce-Schneidera (1861–1948) a hudební scény vůbec. Uspořádány byly velké kon-

¹ Serbske Nowiny (6. 1. 1931), s. 4

certy v Drážďanech, Budyšině a Chotěbuzi, v lednu 1922 byla podniknuta koncertní cesta do Prahy a Mladé Boleslavi. Krawc vytvořil lužickosrbský orchestr, položil základy dětských pěveckých sborů, pomýšlel na vytvoření lužickosrbského hudebního ústavu a hudební knihovny, dle českého a polského modelu spoluzaložil Svaz lužickosrbských zpěvackých spolků a začlenil ho do Vseslovanského pěveckého svazu a našli bychom ještě řadu dalších ambiciózních projektů. Dle dosavadních výsledků bádání se zdá, že otázka rozhlasu zpočátku neměla v kulturní politice Lužických Srbů jasné definované místo, koncepci, úkoly a ani pověřené osoby. Je to pochopitelné – rozhlas nebyl ještě masově rozšířen a před lužickosrbskou inteligencí oslovující převážně venkovské obyvatelstvo stála řada důležitějších úkolů směřujících k rozvoji národního sebeuvědomění. Rozhlas jako fenomén se stal obecně předmětem polemik a nejinak tomu bylo i přímo u Lužických Srbů. Nebyl přijat ze všech stran s nadšením, např. katolické kruhy v Lužici varovaly před tím, jak se vysílání dotkne společenské pospolitosti. Technika byla prezentována jako možná hrozba odcizení v rámci rodiny, trendem k nezdravému individualismu, odklonu od užitečného k zábavě a zahálce. Tato argumentace má své opodstatnění a mnohé se časem i potvrdilo, navíc z hlediska národního rozhlas symbolizoval nový a velmi účinný prostředek k asimilaci a šíření němčiny i tam, kde pro ni dosud nebylo místo – do lužickosrbských rodin. Toto byla jedna z příčin, z nichž pramenil a dodnes pramení zájem o zastoupení lužickosrbské řeči a tematiky v rozhlase. Jiným důvodem bylo, stejně jako v případě Kocorových pěveckých slavností, dokázání si, že lužickosrbská kultura v ničem nezaostává za kulturou svých sousedů. Třetím možným důvodem mohla být snaha postavit se emancipovaně po bok vysíláním ostatních slovanských států. Tuto tendenci známe z příkladu Sokola, sjezdů slovanských filologů, zastoupení na výstavách apod. Dalším důvodem mohla být snaha vytvořit nové „centrum“. Tím mám na mysli překonání regionálního provincialismu a vytvoření jakéhosi univerzálního kulturního centra. Asi bychom se lišili v představách o tom, jakou roli by sehrála skutečnost, kdyby v německém rozhlase byl pro Lužické Srby v meziválečném období vyhrazen vlastní pravidelný, třeba půlhodinový blok vysílaný jednou týdně. Stal by se nejspíše tribunou pro různé zájmové skupiny a je těžko představitelné, že by příznivec či člen Sokola vypnul přijímač poté, co by skončil s přednáškou Gustaw Janak a nechtěl si poslechnout třeba lužickosrbské zpěvy nebo národopisný pořad o Blatech či čtení z lužickosrbské mytologie. Takový blok by skutečně měl potenciál setřít náboženské, regionální a zájmové rozdíly. Fiktivní lužickosrbský rozhlasový blok by se určitě nevyhnul diskusi o tom, do jaké míry informovat o problémech života Lužických Srbů v Německu a nebo o spolupráci se slovanskými sousedy. Je dobře známo, že de facto všechny formy takovéto kulturní spolupráce byly německým šovinistickým tiskem kritizovány, nejčastěji s poukazem na irredentu. Vlastní vysílací čas Lužičtí Srbové v meziválečném období neměli, a proto opustíme pole hypotéz.

Za „lužickosrbské vysílání“ je označeno každé vysílání, které se týká lužickosrbské tematiky nezávisle na tom, odkud bylo vysíláno a zda ho připravili sami Lužičtí Srbové nebo Němci, Češi, Slováci, Poláci či Jihoslované. Pro doplnění kontextu je k těmto vysíláním přidružena i skupina relací, které se týkaly obecně území Lužice; důvodem k tomuto sloučení je skutečnost, že si lužickosrbský tisk často stěžoval na to, že v německých pořadech o Lužici vůbec nebyla zmíněna lužickosrbská otázka. Zahrnuta byla i vysílání, jejichž obsah není znám, ale o nichž víme, že v nich účinkovali lužickosrbsští umělci. Tím jsou míněna hlavně vystoupení německých sborů vedených Bjarnatem Krawcem. Nabízí se několik možností, jak přistoupit ke klasifikaci lužickosrbského vysílání: vedle uspořádání dle místa vysílání má svá specifika i řazení dle aktérů, dle témat, ale i chronologického řazení, které bylo zvoleno v této studii jako primární. Dů-

vodem bylo dodržení kontinuity, jejíž nerespektování by v některých případech ztěžovalo pochopit celkový vývoj.

Praha, 10. 12. 1925, 20.05 – 21.30

Poprvé vysílal český rozhlas pro veřejnost 15. 5. 1923. Za první vysílání s vazbou na Lužické Srby považují seriál „Slovanská píseň v rozhlase. Cyklus o 3 dílech. Výběr, harmonizace a výklad mistra Ludvíka Kuby.“ Za doprovodu Jar. Boučka přednesla Marie Calma-Veselá (1883–1966), žačka Karla Kovařovice a absolventka Pivodovy pěvecké školy, tři písně: *Wječor je blisko, Plakala Hanica sydom lět, Šel je gólcyk na jermank*.

Ludvíka Kubu (1863–1956) není třeba v souvislosti s historií lužickosrbské kultury a sběrem slovanských lidových písní blíže představovat. Na přípravě se kromě něj podílela Hudební matice Umělecké besedy a Národní rada československá, která poskytla pro realizaci pořadu svůj sál.² Následující přehled dosvědčuje, že realizace celého cyklu nebyla právě jednoduchá.

Večer	Původní termín	Nový termín	Realizace
Jihoslovanský	12. 11. 1925	12. 11. 1925	12. 11. 1925
Ruský a polský	19. 11. 1925	26. 11. 1925	19. 11. 1925
Lužický a československý	26. 11. 1925	3. 12. 1925	10. 12. 1925

Kuba vymyslel dramaturgii a různými klavíristy doprovázená zpěvačka Marie Calma-Veselá interpretovala všechny písně. Kuba se s ní seznámil v roce 1923 u Josefa Holečka (1853–1929), spisovatele, žurnalisty a překladatele.³ Hned ho zaujal její způsob interpretace lidové písně a ji zase zaujala Kubova sbírka „Slovanstvo ve svých zpěvech“, již se rozhodla sama interpretovat. Veselá má ostatně velký díl zásluh na vydání celé sbírky – její vydavatel, Hudební Matice Umělecké besedy, se totiž ocitl ve finanční krizi a hrozilo zastavení již vydávaného cyklu. Svými kontakty v Československé akademii věd a umění a přátelstvím s prezidentem Masarykem se jí podařilo zajistit dostatečné prostředky na další bezproblémové vydání. Později byl za tento cyklus Kuba vyznamenán zvláštní cenou ČAVU.

Třídílný cyklus byl ve stejné struktuře a s mírně pozměněným repertoárem uveden ještě v roce 1926 v Umělecké besedě (11. 5., 25. 5., 8. 6. 1926) pod patronací Josefa Zubatého (1855–1931), prezidenta ČAVU. Veselou tehdy doprovázel klavírista Ladislav Svěcený a 8. 6. 1926 došlo i na ony tři lužickosrbské písně.

Brno, 24. 10. 1926

Říjnového přednáškového a koncertního turné po českých městech dokázal Bjarnat Krawc využít mnoha způsoby. Brno bylo po Českých Budějovicích, Táboru a Písku jeho další zastávkou. Kromě setkání s Leošem Janáčkem a návštěvě zkoušek sborů Foerster a Pěvecké sdružení moravských učitelů došlo i na rozhlasové vysílání. Dosud jsem o něm našel v tisku jedinou zmínku, a to přímo od Krawce: „Dziwnje, jako bęch so lędma domoj wrócił, rjekny mi znaty knjez: ‚Wy sęe Brnje pobył? Ja sym Waše serbske spęwy njedzėlu słyšał!‘ Woprašach so: ‚Bęšęe tam tež?‘ ‚Nęę, wotmołwi mi,

² Národní archiv (dříve Státní ústřední archiv), Fond Národní rada česká, Karton Nr. 675

³ Kuba, Ludvík: *Zaschlá paleta*, Praha 1955, s. 305–307

„mam doma radiozwick a tak mózach všemu derje slědować. Wěm tež, zo sće wo podobnosći našich ludowych spěwow rěča!“⁴

Vystoupení bylo nejspíše dohodnuto na poslední chvíli, protože není obsaženo v programu časopisu Radiojournal, ale ani v denním tisku. Přesto z této vzpomínky víme, že rozhlas přenášel live z Besedního domu vystoupení Foerstera v této podobě:

Hory módre, ja was znaju

československá hymna

Krawcova přednáška o česko-lužické vzájemnosti (ca. 8 minut)

předsedkyně spolku Slavjan „Milka“ Lepařová zpívala za Krawcova klavírního doprovodu písně *Wětrik duje přez šćernišćo, Ach njesměm tebi prajić, Měj ty dobrou nóc!, Božemje*

na žádost zpěváků dirigoval Krawc sbory *Hdyž wětrik duje* (pro velký úspěch opakována), *Hindraško, ty synko mój!, Plakała Hanica, Lubka lilija!*⁵

Drážďany, Lipsko, 18. 4. 1927, 20.15 – 22.00

Také pod realizací „Večera hornosaských lidových písní“⁶ je podepsán Bjarnat Krawc. Připravil pestrou kolekci lidových písní z období 14.-19. století. Interpretace se pod jeho vedením ujal „Frauenchor“ složený ze členek Sboru drážďanských poštovních zaměstnanců (Gesangverein Dresdner Postbeamten) a Sboru lidových písní (Dresdner Volksliedchor), malý instrumentální soubor a Josefina Wunderlichec, která nahradila onemocnělou Ruth Krawcec uváděnou v programech.⁷ Vzhledem k tématu pořadu byla většina písní provedena v němčině. Serbske Nowiny z 21. 4. 1927 pořad velmi pochválily, vyzdvihly tradiční hodnoty lidové písně, záslušnost takového pořadu, velké pokrytí signálem a také připomněly, že se ukázalo, „... kajka nascha ‚žana‘ kultura je.“

Následující soupis repertoáru je složen z různých programů a recenzí, zvláště z časopisů Radio-Wien, Radio-Woche a Mirag, v některých případech jsou doplněny i lužickosrbské názvy přejaté ze Serbskich Nowin. Některé písně z největší pravděpodobností uvedeny nebyly, soupis obsahuje ale všechny možné varianty. Serbske Nowiny např. uvádí i sborový zpěv písně „Solobik a róža“ (1857), která se v programech německých časopisů vůbec nenachází.

Einleitender Vortrag von Musikdirektor Bernhard Schneider: Das obersächsische Volkslied.

Vier Lieder für Sopran:

Joseph, lieber Joseph! (Josefo, o luby Josefo mój) [Lipsko, Horní Lužice, 1305]

Maria, St. Peter (Marja a swj. Pětr) [Neukirch, v programech různá data: 1596 nebo 1890]

Die Waisen (Syrota) [wendisch, 1840]

Wiegenlied für Kindermädchen [Joachimstal, 1586]

⁴ Škowronč ze serbskich honow, (1926) 9, s. 34

⁵ Tamtéž

⁶ V programech různých novin a časopisů figuruje pořad i pod těmito alternativními názvy: Hornjosakski narodny spěw – Das obersächsische Volkslied – Obersächsischer Volksliederabend.

⁷ Serbske Nowiny (21. 4. 1927), s. 3

Chorgesang (Frauenchöre):

Passionsgesang [Lausitz, 1820]*(Bei der Amsel) Im Walde (Pola solobika w holi)* [Westsachsen, 1880]*Hirt und Mädchen* [wendisch, 1850]*Bruder Melcher* (Bratr Słodeńk) [Erzgebirge, 1840]

Volkstänze für Blasinstrumente, Geige und Bass:

Ein sächsisch Tänzlein [Neukirch in der Lausitz, 1562]*Hochzeitstafelmusik* (Serbska kwasna hudźba) [wendisch, 1880]*Mädl, wasch dich, putz dich!* (Polka) [Erzgebirgerische Polka, 1858]*Schustertanz (Schewska reja)*

[wendisch, v programech rŭzná dace: 1840 nebo 1858]

Drei Lieder für Sopran:

Meine Heide (Ach moja hola) [wendisch, v programech rŭzná dace: 1808 nebo 1880]*Das gebärgsche Madl* [Erzgebirge, 1870]*Vogtländische Rundas* [Vogtland, 1870]

Chorgesang (Frauenchöre):

Frau Nachtigall [Erzgebirge, 1876]*Klosterspiel* (Kinderlied) [aus der Lausitz, alt, 1860]*Dorfteich* [Vogtland, 1900]*Im Mai (Fink auf!* [1890]

Volksmusik für Blasinstrumente, Geige und Bass:

Dreh mich um im Kreise (Wendischer Tanz) [wendisch, 1840]*Vogtl. Rundas* [alt](Lausitzer) *Zweitritt* [Neukirch 1878]⁸*Marsch durchs Feld* [wendisch, 1884]*Rumpuff* (Altenburger) [Altenburger Bauern Tanz, 1700]

Lieder für Sopran mit Chorrefrain und Klavier:

Augentrost [Vogtland, 1890]*Trotz* [Westsachsen, 1880]*Polterabendlied* [Erzgebirge]*Brautständchen* [Westsachsen, 1890]*Jahrestag der Schneider* (Krawcziku mek mek) [allbekannt, 1800]

Sämtliche Bearbeitungen von B. Schneider

Dražďany, Lipsko, 11. 7. 1927, 20.15 – 22.00

Za první případ stížnosti na bránění ve zpěvu v lužické srbštině považují vysílání o západoslovanském zpěvu, jež bychom v Radiojournalu⁹ našli pod tímto obsáhlým názvem: „Písně národů. Lidové písně západních Slovanů. Ant. Dvořák: Smyčcový kvartet As-dur. Polské lidové písně. Lužické lidové písně. České, moravské a slovácké písně.“ Jednalo se o 3. večer cyklu „Das Lied der Völker“ – Lužice byla zastoupena třemi úpravami Bjarnata Krawce: „Pječ dnjow do toho [do vysílání z Frankfurtu] bě Drježdžanski sćelak do swojeho wusyłanja ‚Zapadosłowjanski ludowy spěw‘ tři wot Krawca wobdžělane spěwy, ‚Měj ty dobru nóc‘, ‚Ach spomni, luby, spomni‘ a ‚Za Kamjencom‘, přiwwzał.“¹⁰

⁸ V některých programech už v bloku „Volkstänze“⁹ Radiojournal (9. 7. 1927) 20, s. 9¹⁰ Brankač, Achim: Žiwjenje je džěło – wotpočink je mrěće. Stawizna Bjarnata Krawca, Budyšin 1999, s. 143

Písně byly dle všech dostupných informací zpívány v němčině: v programu časopisu *Der Sächsische Funk*¹¹ byly třeba vedle názvů polských písní v originále doplněny i německé překlady, lužickosrbské písně však jen v němčině, stejně tomu bylo třeba v časopise *Radio-Woche*¹². Navíc sólisté George Injachin a Maria Pick neměli dle mých poznatků žádný vztah k lužickosrbské hudební scéně.

Frankfurt nad Mohanem, 16. 7. 1927, 21.15 – 22.15

Frankfurtská výstava „Hudba v životě národů“ byla po drážďanské Výstavě saského řemesla a uměleckého průmyslu (1896) druhou velkou výstavou, kde Lužičtí Srbové představili různé tváře své národní kultury. Tu hudební prezentovala malá skupina zpěváků a zpěvaček vedená Bjarnatem Krawcem. Vystoupení v rozhlasu¹³ bylo zopakováním programu uvedeného v rámci lužickosrbského večera v sále J. S. Bacha dne 14. 7. 1927. Důležitosti reprezentativního vyznění si byl Krawc vědom a sbor pro rozhlasový přenos posílil¹⁴. Některé programy v upoutávce na přenos zmínily ještě účast komorního orchestru. Dle vzpomínky P. Krječmara¹⁵ se jednalo o první vystoupení, které bylo v německém rozhlasu realizováno v lužické srbštině: „Tehdy zaklinčachu tež serbske spěwy přeni raz w němskim radiju a so spěwachu na tačeje.“

Krječmar se mýlil, protože zpěv v lužické srbštině již potvrdil zmiňovaný článek v *Serbskich Nowinach* reagující na „Večer hornosaských lidových písní“ z 18. 4. 1927. Přesto má Krječmarova vzpomínka velkou cenu – mám na mysli zmínku o nahrání lužickosrbských písní na gramofonové desky, přičemž tuto zprávu se mi dosud nepodařilo nikde ověřit. Za velmi cennou považuji narážku na problematiku jednání s rozhlasem v Drážďanech. Domnívám se však, že tato vzpomínka nemusela reagovat jen na vysílání z 11. 7. 1927, ale že se obecně vztahovala na německá vysílání z doby po roce 1927: „Štož by na př. w Drježdžanach dla wuzkowutrobnosće a traš tež bojzajnje njepřečelnivosće wodžerstwa radiocentrale njemóžno bylo, to bě wulkomyslny Frankobrodski horicont zmóžnil.“¹⁶

Ve Frankfurtu se výkon hrstky lužickosrbských zpěváků opravdu dočkal nezájatého posouzení, jež zde bohužel nemůže být více přiblíženo. Význam vystoupení popsal Bjarnat Krawc Arnoštu Mukovi v dopise z 24. 7. 1927: „Za nas Serbow rjany pokrok na kult. polu. 16. smy tež w Fr. radio [!] spěwali.“¹⁷

Praha, duben 1928

Na tomto místě se pokusím přiblížit jeden kuriózní případ, jehož rozřešení pouze na základě studia lužickosrbských pramenů nepřineslo jasnou odpověď. Svaz Lužickosrbských zpěváckých spolků byl od roku 1923 součástí Pěvecké obce československé. V dubnu 1928 tato organizace uspořádala festival, v němž se pěvcům podařilo v jedné

¹¹ *Der Sächsische Funk*, (1928) 27, s. 4, s. 642

¹² *Radio-Woche* (1927) 27, („Liebchen, gute Nacht“ – „Ach denke Liebster“ – „Hinter Kamenz auf den Höhen“)

¹³ V programech bylo vysílání uvedeno jako „Lužická hudba“, „Wendische Musik“ nebo „Wendische Chormusik“.

¹⁴ Soprány: Ruth Krawcec, El. Belzec, D. Frajšlakec, H. Templec, H. Hemplowa. Alty: M. Lawkusowa, M. Lebzec, H. Krawcec. Tenory E. Šlamař, P. Wuješ, Mosak, Dobrucky, Krawc z Wujezda. Basy: Jenč, Lajnert, Šeder

¹⁵ *Rozhlad* (1961) 8, s. 241

¹⁶ *Serbske Nowiny* (13. 8. 1927), příl. 1

¹⁷ Brankačk, Achim: *Listowanje Bjarnata Krawca z Arnoštom Muku, Měranku Lešawic a Michałom Nawku, Lětopis 48* (2001) wosebity zešiww, Budyšin 2001, s. 112

akci sloučit vícero podniků. Byl 1. festivalem slovanského pěvectva, 2. festivalem Pěvecké obce československé a také oslavou 10. výročí Československa. Již před vystoupením reprezentativního lužickosrbského sboru se v tisku psalo o tom, že dojde pravděpodobně k vysílání. Pokud by se tak stalo, bylo by vysílání pravděpodobně přenášeno i do ostatních slovanských států. Avšak díky časopisu *Hudební výchova*¹⁸ víme, že organizátoři festivalu začali o technickém zajištění přenosu jednat s rozhlasem příliš pozdě, takže z festivalu se nepřenášelo nakonec vůbec nic. *Hudební výchova* tímto článkem pravděpodobně reagovala na předhazování si odpovědnosti, kde chyba vznikla. Ale i nerealizované vysílání má pro celkovou bilanci velký význam – naznačuje, jaké možnosti byly ve hře a jak se o prezentaci lužickosrbské hudby staralo Československo.

Brno, 29. 7. 1928, 19.00 – 20.00

21. 2. 1928 se konala ustavující schůze brněnského odboru Spolku „Adolf Černý“. Jedním z možných důvodů k „institucionalizaci“ brněnských přátel Lužice mohla být návštěva Bjarnata Krawce – ten v Brně 12. 4. 1928 měl přednášku o lužickosrbské písni. Jiným podnětem mohla být blíží se Výstava soudobé kultury, na niž se odbor prezentoval vlastní expozicí. Do Brna zavítal Krawc i koncem července, a to se sborem „Lumír“, jenž vystoupil 27. 7. v Besedním domě.

Pavilon radiojournalu na Brněnském výstavišti

Je zajímavé, že vysílání vystoupení z výstaviště (viz. obrázek) takřka nereflektoval český tisk.¹⁹ Pravděpodobně bylo dohodnuto neplánovaně, a proto se musíme spokojit jen s útržkovitými zprávami lužickosrbského tisku: „Wječor so nakhili a dyrbjachmy khwatać do městnosće ‚Radio-Journala‘. Wot 7 hodź. hač do 8 hodź. spěwachu naši lubi kupki ‚Lumir‘ pod wjednistwom mištra Krawca w Radio, zo by cyły swět słyšał serbsku kulturu, serbski spěw. Zwonka městnosće běchu wóťrerěčaki připrawjene. Luda bě so mnoho našło, kiž kedźbnje připosłuchaše.“²⁰

Za zcela jedinečný doklad posluchačské reflexe považují psaní faráře Jana Biskupa z Borové u Poličky. Jeho nadšené přijetí bezpochyby potěšilo i Krawce, který o tom napsal krátkou zprávu do Škowrončku.²¹ K naznačené možnosti zopakování vystoupení

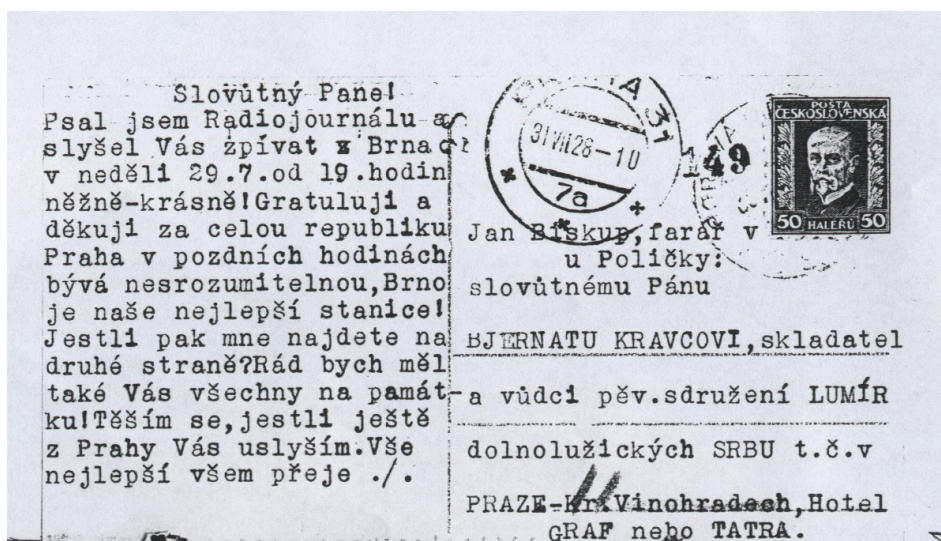
¹⁸ *Hudební výchova* (1928) 5, s. 65

¹⁹ *Lidové noviny* (29. 7. 1928) 19–20, „Koncert Lužických Srbů, dirigent Bjarnat Krawc.“

²⁰ *Serbske Nowiny* (8. 8. 1928), s. 4

²¹ *Škowrončk ze serbskich honow* (1928) 6, s. 23

v pražském rozhlase dle mého názoru pramenícího z detailního prostudování programu pobytu Lumíru v Československu nedošlo.

Gratulace faráře Jana Biskupa z Borové

Záhřeb, 27. 7. 1928

Při pěstování vztahů Lužických Srbů s ostatními slovanskými národy Češi obecně sehráli významnou zprostředkovatelskou úlohu a spolupráce na poli rozhlasu to znovu jasně demonstruje. 27. 7. 1928 nezněla Krawcova „Lužickosrbská rhapsodie“ jen v brněnském Besedním domě, ale také v záhřebském rozhlase: „V záhřebském rozhlase řídí orchestr jednatel Jihosl.-luž. spolku Fr. Šidák, dne 27. 7. orchestr hrál od Bj. Krawce luž. rapsodii a Šidákův soubor luž. písní.“²²

František Šidák (1872–1958), v českém prostředí zvaný „Fráňa“ a v chorvatském „Franjo“, se narodil nedaleko Znojma, v rakouském městečku Retz. Ve Vídni žil od útlého mládí, po studiu konzervatoře a vojenské službě se zde aktivně zapojil do života českovídeňské menšiny, pak cestoval po Evropě a po několika letech v Praze se trvale usadil v roce 1909 v Záhřebu. Zde se stal prvním pozounistou Zemského divadla a od roku 1911 vedl i vlastní soubor. Lužickosrbskou tematiku bychom našli i v jeho časopisu Jugoslavenski muzičar. V Záhřebu se zapojil nejen do českých krajanských struktur, ale stal se i vůdčí osobností tamějších přátel Lužice, kteří se 17. 3. 1927 sdružili ve spolku Društvo prijatelja Lužičkih Srba. Dopisoval si např. s K. A. Kocorem, A. Mukou, Bj. Krawcem, J. Slodeňkem či J. Bartem-Čišinským.

²² Českolůžický věstník (1928) 7, s. 51

František „Franjo“ Šidák

Lipsko, Drážďany, 28. 9. 1928, 20. 30 – 21. 30

„Přijědu do Pr. [Prahy] 29. t. m. rano. Mam 28. w radio dirigować (snano móžeš to tam slyšeć) a wotjědu potom w nocy 2 hodž., budu tam rano.“²³ Tato slova napsal Bjarnat Krawc Měrance Lešawic 13. 9. 1928, bohužel však nebyl ohledně repertoáru konkrétnější on ani časopisy Die Mirag a Der deutsche Rundfunk. Krawc s ženským sborem drážďanských poštovních zaměstnanců mohl uvést něco z lužickosrbského repertoáru, ale ve stručných programech, kde i lužickosrbské písně mohly být paušálně označeny jako německé, toto nebylo možno ověřit. Večerní program o Ludwigu Richterovi nejprve přednáškou zahájil pět minut po 20. hodině Dr. H. Richter a Krawc na něj navázal pořadem „Deutsche Volkslieder und Märchen zum Gedächtnis Ludwig Richters (Ludwig-Richter-Stunde)“. I kdyby v pořadu nebylo nic lužickosrbského, tak se nám dostává cenného svědectví o Krawcově činnosti na německé hudební scéně. Za povšimnutí stojí i jméno interpreta pořadu „Erntefest“, který začal po skončení Krawcova vystoupení – vystoupil v něm Josef Krahé, s nímž se ještě setkáme u dalších vysílání nejen o Lužici, ale i o Lužických Srbech.

Záhřeb, 11. 12. 1928, 17. 00 – 19. 00

Koncem roku 1928 ještě jednou zařadil Fráňa Šidák do programu odpoledního koncertu lužickosrbskou hudbu. Interpretem byl rozhlasový kvartet F. Šidáka. V Lužici o vysílání informoval např. Bjarnat Krawc ve Škowrončku: „W Zagrzebskim radio so naš přećel Franjo Šidak stajnje tež wo Łužisko-serbsku hudźbu stara. 11. dec. zahra tam K. A. Kocorowu serbsku reju čo. 1. w swojim prihotowanju za klawěr a husle. Džak jemu za to!“²⁴

²³ Brankač, Achim: Listowanje Bjarnata Krawca z Arnoštom Muku, Měranku Lešawic a Michałom Nawku. Lětopis 48 (2001) wosebity zešiwk, Budyšin 2001, s. 132

²⁴ Škowrončk ze serbskich honow (1928) 11/12, s. 46

„Dne 11. prosince 1928 v rozhlasu v Záhřebu propagoval red. Fr. Šidak lužickou hudbu (Krawc, Kocor). Týž má zásluhu o propagování slovanské hudby v jihosl. radiu a má četné styky se slovanskými skladateli.“²⁵

České přátele Lužice o tom informoval Vladimír Zmeškal, ale dle mého názoru nepřesně. Z výstřižku blíže neurčených chorvatských novin vyplývá, že byl uveden jen Kocor, nikoliv Krawc. Nelze však vyloučit, že došlo ke změně programu a Krawc byl nakonec hrán.

1928, sbor Jason

Mezi českým sbory, které uváděly lužickosrbské skladby, má své čestné místo i havlíčkobrodský sbor Jason vedený dirigentem Bohušem Pojezným. Pravděpodobně první a poslední uvedení se mi podařilo dohledat k rokům 1925 a 1937. Jediná zpráva o tom, že Jason provedl lužickosrbský repertoár v rozhlasu, pochází opět od Bj. Krawce a vztahuje se k roku 1928: „Česke spěw. tow. ‚Jason‘ w Němskim Brodže pod swojim wubjernym dirigent. Pojezdným je před krótkim tež naše spěwy zanješl do radia. Wosebje ‚Lubka lilija‘ so jara lubješe.“²⁶

Lipsko, Drážďany, 24. 3. 1929, 18. 00 – 19. 00

Program „Ostern im Volks- und Kunstlied“ (Jutry w ludowym a wumělskim spěwje) připravil Bjarnat Krawc spolu s ženským Sbořem drážďanských poštovních zaměstnanců, interprety sól byli Arno Hill (violoncellové doprovody několika písní) a sopranistky Ruth Krawcec a Elisabeth Belza (Elisa Belzec). Obě zpěvačky spolu provedly i duetty. Pestrý obsah pořadu, zahájený přednáškou „Das Osterlied“ tvořily např. skladby Spohrovy, Händelovy, Regerovy, Wolfovy, na zpěv v lužické srbštině zcela jistě nedošlo. K Lužici se vázaly písně „Maria und St. Peter“ (Volkslied aus der Oberlausitz, 1890) a „O, du Liebe“ (Herrnhuter Brüder, 1880). Tento pramen mj. uvádí, že zpívala i Johanna Koegel. Tisk věnoval pozornost především výkonům sólistů, prestižní časopis Der deutsche Rundfunk dokonce přinesl profil Bjarnata Krawce.²⁷ V dopisu Měrance Lešawic z 1. 4. 1927 Krawc napsal jen toto: „Radio bě so derje poradžilo.“²⁸

Závěr

Rok 1929 považuji za přirozený a logický milník. První období ukázalo, že prezentace v rozhlasu nesmí ustrnout jen v pozici náhodného zpestření, ale že musí přijmou funkci nové a důležité součásti kultury. Český zájem bylo možno předvídat – jasně vyplynul z dlouhé tradice českého zájmu o lužickosrbskou problematiku a rozhlas se stal další platformou pro myšlenky slovanské vzájemnosti. Diskriminace ze strany německého rozhlasu se objevila jen v náznaku – P. Krječmar ji charakterizoval jako „wuzkowutrobnosć“ a „bojaznu njepřečelniwosć wodžerstwa radiocentrale“.²⁹ Bohužel nevíme, zda to byl jeho subjektivní dojem, nebo zda se o jazykové otázce vedla oficiální diskuse mezi zástupci Lužických Srbů a německým rozhlasem. Oficiální rovinu považuji za málo pravděpodobnou – chybí pro ni reflexe v tisku, se kterou se setkáme zanedlouho poté – v roce 1930. Nelze však vyloučit, že diskuse na stránkách srbského tisku do-

²⁵ Českolužický věstník (1929) 2, s. 15

²⁶ Škowronč ze serbskich honow (1928) 11/12, s. 46

²⁷ Der deutsche Rundfunk 7 (1929) 12, s. 368

²⁸ Brankač, Achim: Listowanje Bjarnata Krawca z Arnoštom Muku, Měranku Lešawic a Michałom Nawku, Lětopis 48 (2001) wosebity zešiww, Budyšin 2001, s. 160

²⁹ Serbske Nowiny (13. 8. 1927), příl. 1

plněná o zprávy v aktech Wendenabteilung, byla ve zmíněném roce 1930 už jen výbuchem dlouho tlumené nespokojenosti. Důležitým znakem prvního období je skutečnost, že obsahu vysílání chyběl politický nebo alespoň potenciálně konfliktní rozměr. Cílem jednotlivých relací byla pouze prezentace kultury. Jiným rysem, se kterými se budeme setkávat i v letech následujících, byla flexibilita Bjarnata Krawce. Dokládají ji mnohá vysílání, která v programových přehledech odborných časopisů chybí, ale jejichž reflexe nacházíme v korespondenci, denním tisku nezdědka jen lokálního významu nebo ve formě vpisů do časopisu Radiojournal zachovaného v brněnském rozhlasu. Jiným pramenem jsou Denní protokoly o závadách poslechu zachované v archivu Českého rozhlasu v Praze. Díky nim se lze dozvědět mnoho o technické i umělecké kvalitě pořadů a jako jediný pramen spolehlivě vypovídají o tom, co se skutečně odvysílalo.